

A. Išėivijoje

BALTRUŠAIČIO LIETUVIŠKASIS PALIKIMAS

Kokią audrelę buvo sukėlęs A. Vaičiulaičio straipsnis *Amerikoje*, kur jis buvo pakaltinęs Amerikos lietuvius, kad jie nesirūpiną lietuviškos kultūros kūrimu nei palaikymu! Kaip vienas to nesirūpinimo įrodymų buvo faktas, kad jie nepajėgia net išleisti sukurtų literatūros veikalų. Jausdami šitą negalią, kultūrinės kūrybos nenuilstami skatintojai ir organizatoriai susitelkė į Lietuvos kultūros institutą, kurio priekyje stojo kun. P. M. Juras, instituto širdis ir turbūt kišenius, vienas iš tų negausių kultūros ramsčių Amerikoje. Kai paimi šią storą poezijos knygą, mintimis pirmiausia jam padėkoji, o paskui skaitai, ilgai skaitai Baltrušaitį ir baigi kruopščiai, rimtai, su erudicija paruošta J. Aisčio studijėle apie Baltrušaitį ir jo kūrybą.

Pati Baltrušaičio kūryba... Jakštas kitados apgailestavo, kad Baltrušaitis lietuvių literatūrai dingęs. Senasis kritikas patriotas labiau vertino mažą duoklę savai kūrybai, negu glėbius svetimiesiems nuneštus. Sruoga Baltrušaičio rusišką poeziją laikė lietuviška, o į gyvenimo pabaigą parašytą Baltrušaičio poeziją lietuvių kalba buvo linkęs vertinti aukščiau už jo rusiškuosius rinkinius. — Šitas skirtingas vertinimas iš

esmės remiasi skirtingais vertinimo atžvilgiais. Jakštas išėjo iš klausimo, kiek Baltrušaičio rusiškoji poezija davė naudos lietuvių tautai, pakėlė jos tautinę sąmonę, jos kūrybinius polėkius, jos garsą pasaulyje. Ir čia jis turėjo pagrindą neigiamai nusistatyti. Sruogai rūpėjo kitas klausimas: ar toje rusiškoje poezijoje nekalbėjo lietuviška dvasia, kuri taria kitokią mintį, kitokiu tonu... Šitas klausimas teisėtas ir svarbus, susidūrus su liūdnu faktu, kad dalis lietuvių kūrėjų panoro įsijungti į pasaulio kūrybą ne per savo tautą, bet tiesiogiai ar per svetimąsias. Mickevičius, Milašius, Baltrušaitis — visų tas pats kelias.

Ką Milašius yra davęs Vakarams, Baltrušaitis — Rytams, tame jų kūrybos įnaše jaučiam vieną bendrą bruožą, kuris atrodo lietuviškas. Tai jų kūrybos problemingumas, pasaulėžiūrinis idealizmas. Aukštas dangus ir šviesios žvaigždės — to idealizmo simbolis liaudies kūryboje — yra būdingi ir abiem mūsų kalbamiems poetam. Būdingas yra problemų sprendimas be tragizmo, tik su gaudumu, kuris kyla iš kančios ir vargo, neišvengiamai sutinkamo gyvenime, tik su nuosaikiu optimizmu, kuris plaukia iš įsitikinimo, kad kančia yra sudėtinė ir esminė bendros harmonijos dalis. Tai yra lietuviškas pergyvenimas, lietuviškas gyvenimo suvokimas, kuriuo lietuvis poetas yra praturtinęs svetimųjų kūrybą. Tai lietuviška spalva svetimų gėlių puokštėj.

Atitraukiant kūrybos sąvoką nuo tautų, nuo individų, galima būtų teigti — kūrybos lobynui vis tiek, ar toji spalva atėjo su viena puokšte ar su kita. Bet žinant, kad gyvenime kūryba apskritai neegzistuoja, kad ji reiškiasi per vieną ar kitą tautą, mums yra lygiai gaila, kad ta lietuviškoji spalva, lietuviškasis akordas yra nuskambėjęs ne su savųjų indėliu, bet su svetimųjų. Šita prasme ir Sruoga teisingas, rasdamas Baltrušaičio rusiškoj poezijoj lietuviškumo, bet teisingas ir apgailestavimas, kad Baltrušaičio, lygiai ir kitų mūsų kūrėjų,

tekusių svetimiesiems, kūryba jungėsi į pasaulio kūrybą per kitus, o ne per savo tautą.

Savai tautai Baltrušaitis atidavė šiame rinkinyje sutelktą savo gyvenimo galo poeziją. Kaip minėta, Sruoga Baltrušaičio lietuvišką poeziją vertino aukščiau už rusiškąją. Dabartinis ne vienas skaitytojas nusiskųs nusivylęs. Ir vėl skirtingas požvilgis... Negalima nesižavėti Baltrušaičio poetiniu pasauliu. Jame tiek meilės žmogui, gamtai, vargui, kančiai, tiek nusilenkimo žvaigždynams ir Viešpačiui, kad visa žmogaus būtis yra pavirtusi vienu Viešpaties valios akordu; tiek tobulos harmonijos sąrauge visatos, kurioje širdies ir minties virpėjimais yra neatsiejama pulsuojančios visatos didinga dalelytė. Aistis teisingai pastebėjo giminystę tarp Baltrušaičio ir Čiurlionio — giminystę tuo plačiu pasaulėvaizdžiu, kuriame telpa visatos valdovo sostas ir pienės pūkeliai, telpa išminčiaus paslaptingoji šviesa ir kūdikio naivus žaismas. Čiurlioniui spalvos skambėjo ir klostėsi preliūdais, sonatomis. Baltrušaičiui žodis ir mintis skamba giesmėmis, dainomis, sutartinėmis, raudomis, melodijomis, psalmėmis, akordais, serenadomis... Muzikuojantis tapytojas, dainuojantis poetas, dainuojantis visatos vientisą pilnybę, dinamiką, žmogaus vargo kelią ir didybę. Ir Baltrušaičio žodžių srovė poezijoje skamba griežtais ritmais, rimais, nelyginant kaip vidurinių amžių bažnytiniai himnai, kuriuose dėstomas objektyvinis dogminis pasaulio suvokimas, o ne subjektyviniai pergyvenimai.

Tačiau Baltrušaitis, kaip minėta, ne vienam atrodo svetimas, nes jis nėra iš tokių poetų, prie kurių lietuvių poezijos mėgėjas yra pripratęs — kaip Maironis, Putinas, Aistis, kurie mus yra pavergę savo emociine galia. Pripratom prie jų tiek, kad lyg susiaurinom ir poezijos sąvoką, apribodami ją emocijom. Ir Baltrušaičio poezijoj mūsų dienų skaitytojui artimesni tie eilėraščiai, kurie yra suemocinti ir

susubjektyvinti („Vakaro giesmė“, „Motina žemė“, „Sutemų giesmė“, „Dainiui“). Bet Baltrušaitis yra daugiau objektyvino pasaulio stebėtojas, kuris suvokia jo esmę, giliąją esmę. Tokie yra patys gerieji Baltrušaičio eilėraščiai — „Audėja“, „Apynys“, „Ramunėlė“, „Gegužės daina“, „Bado giesmė“, „Verpėja“...

Juose Baltrušaitis linkęs net į epą. Epiko talentas dar stipriau prasiveržia jo epiniuose fragmentuose: „Amžių vaidas“, „Dulkės ir žvaigždės“, o taip pat satyrinėj poemoj „Žiurkės įkurtuvėse“. Ir gaila, kad bent senstantis poetas nėra gausiau eiliuoto epo keliu ėjęs. Galima būtų buvę laukti gerų vaisių... Likdamas lyrikos srityje, Baltrušaitis iš esmės yra minties poetas, mąstytojas. Tuo atžvilgiu jis artimesnis jo kūrybą apgailestavusiam Jakštui, Gustaičiui, Kiršai, o tolesnis jį branginusiame Sruogai.

Intelektualinė poezija pas mus nėra populiari. Tačiau intelektualinė poezija yra estetiškai vertinga, kada jos giliosios mintys reiškiamos vaizdais, kada konkretaus gyvenimo vaizdai gauna aukštesnę prasmę, virsdami anų minčių simboliais. Čia ir glūdi Baltrušaičio poezijos formalinė jėga. Jos sugestyvumas remiasi dideliu pasakymo ir minties sukondensavimu. Mintis tarytum vos vos sutelpa formoje — ne tik ritminiuose garsų, bet ir vaizdų vienetuose. Skaitytojas turi sustoti skaitęs, kad suimtų visą minties platumą ir gelmę, sutelktą trumpam pasakyme. Šitokia forma yra kupina sentencijų, aforizmų:

Menka, ką tu vien protu žymi —

Būtį reikia minti širdimi...

Ir žmogus tik tąsyk atsidus,

Kai jo širdžiai skausmas bus saldus...

Tokių sentencijų — rieškučiomis!

Pats vaizdų pasaulis yra gamtinis ar ūkininko būties.

Taigi čia ir poezijos rūbas, anot Maironio, lietuviškas. Kaip pačiam pasaulėvaizdyje sutelkti toliai ir artumos, dangaus šviesa ir žemės šypsniai, taip ir poetinių vaizdų rinkinyje rasime tuos abudu polius: amžių mirksnius, šventus aukurus, amžių mįsles, saulės juoką, būties šventovę... tą visą arsenalą, kurį taip mėgsta simbolistai, ir iš kitos pusės čia yra ramunėlė, beržai, skiedros, drožtės, kryžius ir svirtis, skurdūs gluosniai prie takelio, apleistas kiemas, prie vartų šunės... kurie duoda realistinio paprastumo, natūralumo, o abeji sykiu — natūralaus vaizdingumo su aukštesnės simbolinės minties šviesa.

Kaip dažnas iš simbolistų, Baltrušaitis kuria naują žodį, kuris veiktų muzikaliai ir žadintų savo naujumu: gaudis, liekas sprindis, skirtis - lemtis, psalmės kartis, troškis, možis, gąstas, mojis, dienunta, suoslės, žiežula, imbuovys... Bet šitie žodžiai retai kur pasiekia reikiamą poetinį efektą. Poetas negalėjo pasivyti lietuvių kalbos pažangos, kurią pasiekė lietuvių poezija per tuos porą dešimčių metų. Ir Aistis pasakė teisingai, kad Baltrušaičio poezijos pastraipos nuskamba proziškai. Dėl to ir skaitytojas, pataikęs į šias silpnąsias vietas, jaučias nejaukiai nustebintas. Jaučias taip dėl to, kad į Baltrušaitį yra papratęs žiūrėti à priori su didele pagarba jo poezijai ir nėra nusiteikęs rasti ir joje dulkių. Knygos sutikimą baigiam linkėjimu skaitytojui užkliūti ne už poeto lietuviškos kūrybos gruodo, bet susirasti ir skonėtis jo tauriosios minties grūdų.

Jurgis Baltrušaitis *Poezija*. Išleido kun. P. M. Juras 1948 m. Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Spaudai parengė J. Aistis. 270 psl.